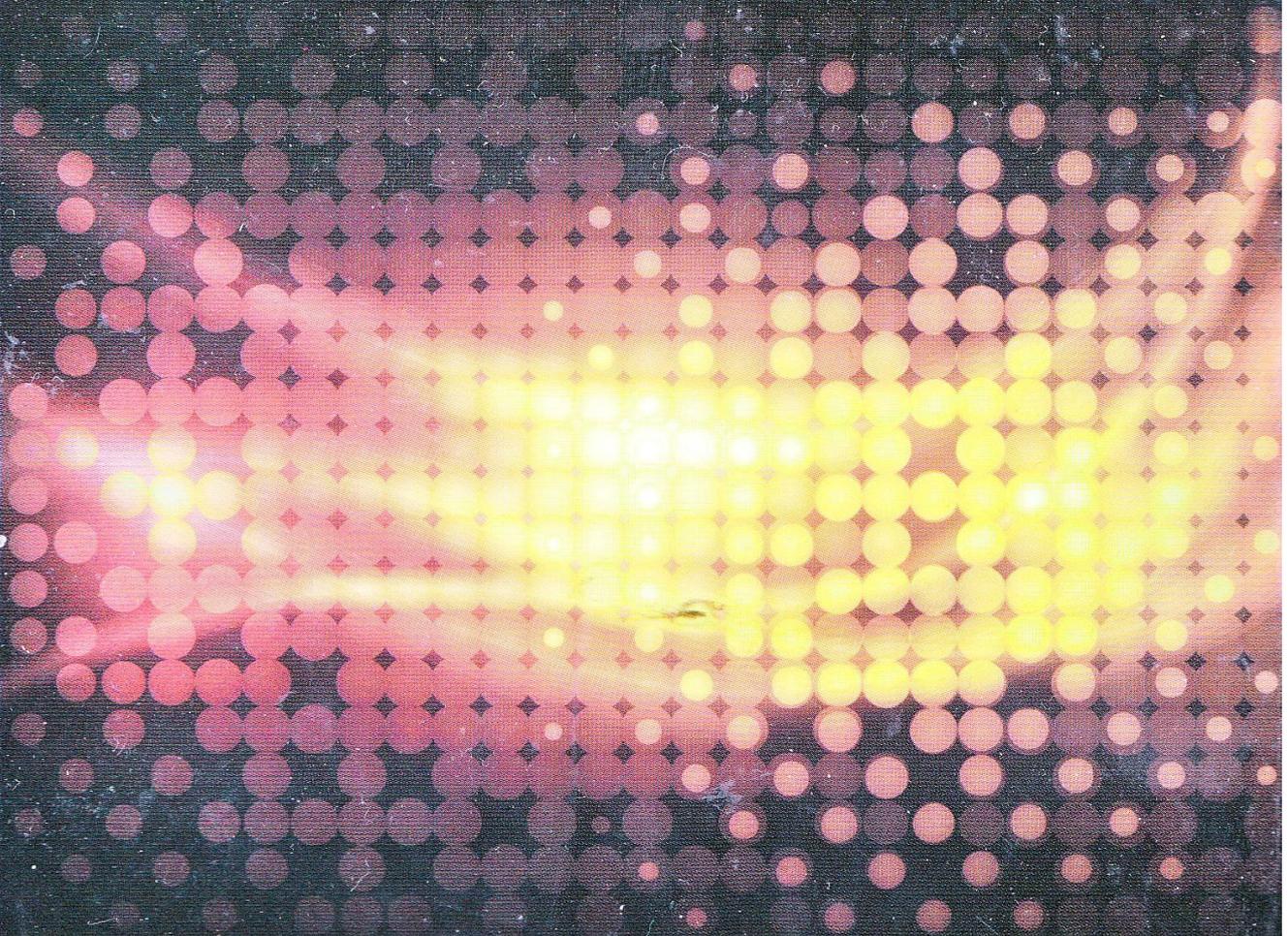


МАРКЕТИНГ
МЕНЕДЖМЕНТ
ІННОВАЦІЇ

Монографія



УДК 658
ББК 65.050
М-25

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного університету (протокол № 6 від 18 листопада 2010 р.)

Рецензенти:

Дубницький В.І. – д.е.н., проф., зав. каф. міжнародної економіки (Донецький економіко-гуманітарний інститут);
Решетікова І.Л. – д.е.н., професор (Київський національний економічний університет);
Тимофеев В.Н. – д.е.н., професор (Національний технічний університет «ХП»)

М-25 **Маркетинг. Менеджмент. Інновації:**
монографія / за ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. –
Суми : ТОВ «ТД «Пашірус», 2010. – 624 с.

У монографії досліджено проблеми управління на ринкових засадах інноваційним розвитком на міждержавному, національному, регіональному рівнях та рівні окремої організації. Висвітлено методологічні, теоретико-методичні та прикладні засади маркетингу інновацій та інноваційного менеджменту. Викладено підходи до застосування нових методів та інструментів у маркетингу і менеджменті.

УДК 658
ББК 65.050

© Колектив авторів, 2010

ISBN 978-966-2458-62-6

© ТОВ «ТД «Пашірус» 2010

Зміст

Передмова..... 7

Частина I

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ

Розділ 1. Міжнародне співробітництво в інноваційній сфері	14
1.1. Міжнародна співпраця наукових організацій в сфері інноваційної діяльності.....	14
1.2. Міжнародна співпраця промислових підприємств прикордонних регіонів у інноваційній сфері.....	26
1.3. Міжнародний досвід оцінювання збитків від наслідків надзвичайних ситуацій в системі менеджменту екологічних інновацій.....	35
1.4. Оцінка стану економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства як основа його ефективного управління.....	48
Розділ 2. Вітчизняні реалії державного регулювання інноваційної діяльності	56
2.1. Стратегія розвитку інноваційної діяльності в Україні.....	56
2.2. Аналіз нормативно-законодавчої бази регулювання інноваційних процесів в Україні.....	64
2.3. Забезпечення відповідності ринків праці та освітніх послуг: інноваційний підхід.....	73
2.4. Передумови та напрями реструктуризації системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.....	85
2.5. Інформаційно-аналітичне забезпечення розвитку економіко-інноваційних систем різного рівня.....	95
Розділ 3. Інноваційний розвиток регіону	108
3.1. Інноваційна політика у світлі формування територіально-структурних процесів у регіоні.....	108
3.2. Діагностика просторових особливостей розвитку компонентів регіональної соціально-економічної системи як осередків інновацій... ..	117
3.3. Формування критеріальної бази для оцінки інноваційного потенціалу регіону як основа для ухвалення ефективних інноваційних рішень.....	126

Вітчизняні реалії державного регулювання інноваційної діяльності

2.1. Стратегія розвитку інноваційної діяльності в Україні

Світова економічна криза впливає на Україну, внаслідок цього досить глибоко руйнується соціально-економічна структура держави. Національна економіка переживає глибокі деструктивні явища, і якщо при цьому не буде створено економічної стратегії розвитку держави, то національне господарство опиниться на межі дефолту та внутрішньої кризи, яка у майбутньому може зруйнувати цілісність структури національної економіки України [54, с. 11].

Суспільно-економічні умови нині такі, що науково-технічний розвиток промисловості можливий за рахунок створення державної підтримки й ефективного використання продукції високотехнологічного сектору. В умовах міжнародного поділу праці та міжкраїнової спеціалізації міжнародна конкуренція посилюється. Пошук своєї ніші та утримання позицій на світовому ринку стають дедалі важчими. Тому українська продукція має бути оригінальною, тобто не повинна мати аналогів у світі. Виникає необхідність у технологічному монополізмі за окремими напрямками для одержання монопольної ренти [48, с. 19].

Тому сучасна орієнтація економіки України на підвищення конкурентоспроможності обумовлює розвиток та активізацію інноваційної діяльності підприємств, без якої неможливе здійснення прогресивних структурних зрушень у країні, оновлення реального сектору економіки, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави. Активізація інноваційної складової економічного розвитку вимагає формування моделі інноваційного розвитку, становлення інноваційного підприємництва, посилення інноваційного характеру виробничої діяльності. Усе це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, збереженню і примноженню інтелектуального потенціалу нації [47, с. 212].

Над питаннями щодо оцінки стану інноваційної діяльності в Україні, а також механізмів його покращення працювали такі вітчизняні вчені, як П. Бубенко, В. Гусев [7], В.М. Діба [31], М.М. Кулаєць, Л.О. Купецьонь [24], В.В. Купчим [25], А.С. Никифоров, В.О. Парнюк [31], В.І. Покотилова [35], Л.В. Сапун [47], А. Сидорова [48], А.Е. Халілов [54].

На сьогодні Україна відстає у технологічному розвитку від високорозвинених європейських держав у зв'язку з відсутністю належної уваги та підтримки щодо розроблення і впровадження інноваційних моделей розвитку економіки [47, с. 215]. Тому метою даного дослідження є оцінка стратегій і напрямів інноваційного розвитку в Україні та розроблення основних напрямків зростання інноваційного потенціалу.

Більшість інновацій у сучасних ринкових умовах господарювання реалізується саме підприємницькими структурами, що сприяє реалізації їх інноваційного потенціалу та зміцненню конкурентних позицій. Разом з тим, необхідно відмітити, що для більшості підприємств сьогодні обов'язкове впровадження інновацій стає об'єктивною умовою виживання [47, с. 212].

У табл. 2.1 наведено показники інноваційного розвитку України за 2000 – 2006 роки.

Таблиця 2.1. Показники інноваційного розвитку України за 2000-2006 рр. [48, с. 24]

Рік	Частка інноваційної продукції у ВВП, %	Капіталомісткість ВВП, грн	Частка інноваційних затрат у капітальних інвестиціях, %	Ефективність інноваційних затрат у промисловості, грн / 1 грн витрат
2000	7,1	0,14	7,4	6,9
2001	5,1	0,16	6,1	5,2
2002	5,6	0,16	8,1	4,2
2003	4,8	0,19	6,0	4,2
2004	5,4	0,22	6,0	4,1
2005	5,9	0,22	6,2	4,3
2006	5,7	0,23	4,9	5,0

Частка інвестицій на розвиток інноваційного сектору не перевищує 7%, що не може забезпечити інноваційного розвитку промисловості. Привертає увагу висока ефективність використання грошових вкладень у виробництво високотехнологічної продукції,

незважаючи на її зниження у 2000 – 2006 рр. У 2006 р. вона становила 5 грн. на 1 грн. затрат, що менше за аналогічний показник 2000 р. на 1,9 грн., або на 28%. Проте збільшення припливу інвестицій в інноваційну сферу при існуючій ефективності їх використання може принести значну вигоду для промислових підприємств, а отже, економіки країни в цілому [48, с. 24].

За підсумками 2003 – 2005 років зросло виробництво високоякісного бензину (на 18%), азотних і калійних мінеральних добрив (на 11%), але водночас зменшилося виробництво тракторів (на 15%), а також токарних, розточувальних, свердловальних, фрезерувальних верстатів, пресувальних машин (майже на 40%). За підсумками 2006 року, наприклад, нові технологічні процеси впроваджувало майже кожне п'яте інноваційно активне підприємство. Поряд із цим протягом 2007 року у виробництво було впроваджено на 7,7% менше раціоналізаторських пропозицій, ніж у 2006 році [23, с. 118].

Частка промислових підприємств, що впроваджують інновації, протягом 1999 – 2007 років скоротилася. До того ж, за даними 2007 року, вона не перевищувала 11,5%, що все ж таки більше, ніж за підсумками 2004 року. Тобто спостерігаємо парадоксальну ситуацію: на тлі зростання обсягів промислового виробництва спостерігається загальна тенденція до зменшення частки інноваційно активних підприємств, принаймні у промисловості [23, с. 119].

Також привертає увагу зростання розриву між темпами зміни обсягів промислової продукції та динамікою частки промислових підприємств, що беруть участь в інноваційних процесах. Цей розрив слід визначити загалом як негативне явище, оскільки він зростає на тлі загального падіння темпів приросту обсягів промислового виробництва [23, с. 119].

У період з 2004 по 2007 рік перше місце за обсягами реалізації інноваційної продукції зі значним відривом посідає машинобудування, тому можна сподіватися на поступове зміцнення інноваційної активності в Україні в майбутньому [23, с. 120].

У табл. 2.2 наведено в регіональному розрізі динаміку промислових підприємств України, що здійснювали інноваційну діяльність та впроваджували інноваційну продукцію за період з 2004 по 2006 рік.

Таблиця 2.2. Динаміка промислових підприємств України, що здійснювали інноваційну діяльність та впроваджували інноваційну продукцію в регіональному розрізі протягом 2004 – 2006 років [23, с. 121].

Регіон	Абсолютне відхилення		
	2005/2004	2006/2005	2006/2004
Автономна Республіка Крим	10	-24	-14
Вінницька область	-63	-13	-76
Волинська область	-47	-2	-49
Дніпропетровська область	4	-10	-6
Донецька область	11	-19	-8
Житомирська область	2	2	4
Закарпатська область	10	-7	3
Запорізька область	4	-2	2
Івано-Франківська область	4	-4	0
Київська область	17	-13	4
Кіровоградська область	4	-33	-29
Луганська область	-4	-7	-11
Львівська область	-34	-4	-38
Миколаївська область	-17	0	-17
Одеська область	2	7	9
Полтавська область	9	5	14
Рівненська область	1	-14	-13
Сумська область	-14	-4	-18
Тернопільська область	-9	-3	-12
Харківська область	17	-1	16
Херсонська область	-8	4	-4
Хмельницька область	2	-3	-1
Черкаська область	16	-3	13
Чернівецька область	-4	-3	-7
Чернігівська область	-15	-9	-24
м. Київ	48	-11	37
м. Севастополь	-4	3	-1

У табл. 2.3 наведено структуру інноваційної діяльності національного господарства.

Стратегія економічного розвитку держави розглядається як система заходів, спрямованих на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціонального вкладу регіонів у вирішення цих задач, що визначається реальними передумовами та обмеженнями їх розвитку [54, с. 12].

Таблиця 2.3. Структура інноваційної діяльності національного господарства [54, с. 12].

Сфера діяльності	Організації
Регіональна	Міністерства та відомства на рівні держави в цілому Регіональні відомства, неприбуткові організації, що проводять дослідження, які контролюються державою
Підприємницька	Організації, які займаються розробленням або впровадженням нових технологій
Вища освіта і наука	Усі вищі навчальні заклади

Суб'єктами економічних відносин у державі є підприємства, тому доцільно розглянути поняття інноваційної стратегії на рівні підприємства.

Інноваційна стратегія на рівні підприємства визначається як складова загальної стратегії підприємства і являє собою комплекс заходів щодо визначення найважливіших напрямів, вибору пріоритетів ефективного розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності [24, с. 78].

Інноваційна стратегія підприємства визначається такими найвагомішими складниками, як об'єкт і набір ресурсів, які має (або планує мати) підприємство, ринковими позиціями та загальногосподарською структурою (контрольована частка ринку, доступ до джерел фінансування й сировини, стан конкурентоспроможності) [24, с. 78].

За класифікацією К. Фрімана, виділяються п'ять типів інноваційної стратегії підприємства [24, с. 76-77]:

1. Наступальна – охоплює активні науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, орієнтовані на маркетинг, стратегію злиття та стратегію придбання.
2. Захисна – передбачає реакцію підприємства на дії конкурентів і побічно на потреби і поведінку споживачів.
3. Імітаційна – інноваційні зміни на підприємстві залежать від політики інших фірм, які є основними у кооперативних технологічних зв'язках.
4. Традиційна – відсутність технологічних змін на підприємстві.
5. «За нагодою» – пов'язана з використанням інформації та можливостей, які виникають у зовнішньому середовищі підприємства.

Інноваційна модель розвитку економіки являє собою поєднання інноваційних пріоритетів, напрямів, механізмів, що спрямова-

ні на формування інноваційного типу розширеного відтворення національної економіки.

Інноваційна модель розвитку економіки – це концепція, в якій визначені пріоритети та обґрунтовані якісні і кількісні критерії інноваційного напрямку розвитку економіки, що покладені в основу стратегічної інноваційної політики держави.

Інноваційна модель являє собою сукупність взаємозалежних та взаємодоповнюючих елементів, головними з яких є: система продукування наукових знань та інновацій, система освіти та підвищення кваліфікації, система комерціалізації наукових знань та інновацій, система використання інновацій, система управління і регулювання інноваційним розвитком економіки [47, с. 213].

Інноваційній моделі притаманні пріоритетність розвитку освіти і науки, науково-дослідних робіт і конструкторських розробок. Розвиток інтелектуального потенціалу сприяє науково-технічному прогресу, соціально-економічному розвитку, формує в суспільстві культуру нововведень та дух новаторства, витісняє застарілі товари та технології, підходить до управління та організації, тим самим забезпечуючи структурну перебудову економіки [47, с. 212].

Успіх втілення інноваційної моделі залежить від таких складових: ефективності національної політики підтримки інноваційного підприємництва у провідних галузях економіки країни; від державної підтримки підприємств і організацій, що розробляють та впроваджують інновації і сприяють інтенсифікації виробничої діяльності [47, с. 212-213].

Пріоритетними напрямками забезпечення соціально-економічного розвитку держави при впровадженні інноваційної моделі розвитку є кількість створених нових робочих місць у наукоємній сфері, функціонуючі в країні інноваційні підприємства та обсяг виробленої інноваційної продукції цими підприємствами, рівень розвитку інноваційної інфраструктури, розмір фінансових витрат, пов'язаних з інноваційним ризиком, тощо [47, с. 212-213].

На сучасному етапі виділяють наступні моделі інноваційного розвитку (табл. 2.4.) [47, с. 213].

Таблиця 2.4. Сучасні моделі інноваційного розвитку [47, с. 213]

Модель	Характеристика
Активна дифузія інновацій	Передбачає, у свою чергу, взаємодію уряду з науковими установами, вищими закладами освіти, підприємствами й організаціями з метою швидкого втілення технологічних інновацій
Державна підтримка інноваційних форм	Спрямована на державну підтримку національних інноваційних структур для сприяння виходу національної продукції на світовий ринок
Локальне інноваційне середовище	Формування і розвиток наукових парків, технопарків, технополісів, територіальних науково-технічних центрів
Модель СНД	Грунтується на науково-технічному співробітництві між державами, підприємствами та організаціями країн СНД за спільними програмами, спільними замовленнями
Міжгалузеві науково-технічні комплекси	Подібна до моделі локального інноваційного середовища й охоплює ті самі чинники. Але для України дана модель є малоефективною, оскільки з чотирьох головних факторів достатнім є тільки виробничий потенціал
Світового співробітництва	Передбачає активну участь України у міжнародному науково-технічному співробітництві і широкому обміні науковими результатами та новими технологіями

Основні бар'єри щодо впровадження в Україні інноваційної моделі розвитку економіки, пов'язані з підприємницьким сектором [47, с. 214]:

- структурна реформованість економіки України, домінування в ній сировинних галузей з низьким рівнем обробки. Надходження бюджетних коштів у ці галузі становить понад 70% , внаслідок чого недостатньо фінансується наукоємна галузь;
- відсутність попиту на високотехнологічну вітчизняну продукцію на внутрішньому і особливо на зовнішньому ринках. В Україні експорт високотехнологічної продукції серед загального обсягу експорту не перевищує 7-9 %, у той час як у розвинених країнах він становить 25-30%, а у деяких країнах більше 60%;
- існуюча система організації виробництва і ефективність менеджменту підприємств неадекватні завданням інноваційного розвитку;
- відсутні ефективна система підвищення кваліфікації і досвід організації роботи працівників в умовах інноваційного розвитку;

- стан виробничої бази більшості галузей народного господарства є незадовільним, що зумовлено критичною фізичною та моральною зношеністю основних фондів;
 - вітчизняні підприємства не надають уваги формуванню ефективних структур, що спеціалізуються на зборі, зберіганні та обробці науково-технологічної та економічної інформації з метою її оперативного використання;
 - терміни патентування нововведень залишаються надто тривалими (у середньому 5 років), тоді як у Росії становлять 1 – 1,5 року;
 - скорочення наукового кадрового потенціалу в поєднанні з обмеженням доступності якісної освіти;
 - відсутній законодавчий механізм дієвого захисту інтелектуальної власності, а також об'єктивної інформації про наявний інтелектуальний потенціал країни;
 - у своєму інноваційному розвитку вітчизняні підприємства вимушені розраховувати в основному на власні фінансові ресурси. Як державні, так і недержавні фінансові інституції в Україні дуже слабо орієнтовані на інвестування інновацій.
- Відтак, на основі проведених досліджень, можна зробити такі висновки.
1. На сьогодні основним завданням розвитку економіки України є підвищення якості життя громадян та зміцнення конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку шляхом активізації інноваційної діяльності та інноваційного підприємництва.
 2. Передумовою досягнення економічного успіху суб'єктами господарювання є розроблення відповідної інноваційної стратегії, основою якої є новизна виробів, поліпшення технологічності виробництва, економічний ефект і соціальні результати впровадження інноваційного оновлення підприємства.
 3. Для здійснення стратегії інноваційного розвитку необхідні передусім перерозподіл капітальних інвестицій на користь інноваційної сфери, підвищення ефективності використання цих ресурсів, консолідація усіх сил українського суспільства для побудови ефективного і високотехнологічного промислового комплексу, а також для відновлення процесу інтеграції знань.
 4. Модель інноваційного розвитку повинна реалізовуватися головним чином через проведення виваженої національної інноваційної і промислової політики. Саме держава повинна взяти на себе зобов'язання створити сприятливі організаційні та економічні

ні умови, які б забезпечили успішне практичне втілення інноваційних ідей та проектів.

5. Модель інноваційного розвитку України повинна поєднувати в собі складові, характерні для різних типів розглянутих сучасних моделей, починаючи з державної підтримки розвитку інновацій та закінчуючи внутрішньою мотивацією суб'єктів господарювання розвитку інновацій та інноваційного підприємництва.

6. Україна має у своєму розпорядженні два основних шляхи економіко-інноваційного розвитку. Одним із них є євроінтеграція, іншим – об'єднання з Росією та Білоруссю. А також першочерговими напрямками діяльності повинні бути: концептуальне, правове, фінансове, адміністративне забезпечення, також спеціальне стимулювання інноваційного бізнесу.

2.2 Аналіз нормативно-законодавчої бази регулювання інноваційних процесів в Україні

В умовах ринкової економіки інновації є одним з вагомих інструментів конкурентної боротьби. Таким чином, для здійснення та розвитку інноваційної діяльності необхідно вдосконалити та зробити діючою нормативно-правову базу регулювання інноваційними процесами, яка буде сприяти подальшому розвитку.

На цей час інноваційні процеси в Україні регламентуються Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства економіки України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства промислової політики України, іншими нормативними актами центральних органів влади, розпорядженнями голови відповідної обласної (міської в містах Києві та Севастополі) державної адміністрації та урядом АРК, рішеннями відповідних рад та іншим.

18 вересня 1991 року Верховна Рада України приймає Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XII [18]. Уперше було визначено інноваційну діяльність. Цей Закон визначив загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України.

Інноваційна діяльність як одна із форм інвестиційної діяльності здійснюється з метою впровадження досягнень науково-

технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і поширення принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розроблення і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного становища.

13 грудня 1991 року вперше в СНД був прийнятий Закон України №1977-XII «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» [42], який згодом, у 1998 році, був замінений Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Цей Закон визначив правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створив умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку. У цьому законі були сформульовані визначення таких термінів: «наукова діяльність», «науково-технічна діяльність», «науково-педагогічна діяльність», «науково-організаційна діяльність», «фундаментальні наукові дослідження», «прикладні наукові дослідження», «молодий вчений», «науковий працівник», «науково-педагогічний працівник», «науково-дослідна (науково-технічна) установа», «науковий результат», «науково-прикладний результат».

18 лютого 1992 року Кабінет Міністрів України видає Постанову № 77 «Про створення Державного інноваційного фонду» [38], завдяки якій був створений для фінансування заходів щодо забезпечення розвитку і використання досягнень науки і техніки в Україні Державний інноваційний фонд з регіональними відділеннями в Кримській АРСР, областях, містах Києві і Севастополі.

6 серпня 1998 року Кабінет Міністрів України видає Постанову №1242 «Про затвердження Порядку формування та використання коштів Державного інноваційного фонду». Цей Порядок регламентував формування коштів Державного інноваційного фонду та їх використання для фінансування заходів у сфері інноваційної діяльності.

Державний інноваційний фонд Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2000 року № 654 «Про утворення Української державної інноваційної компанії» [40] з метою забезпечення реалізації державної інноваційної політики і залучення вітчиз-